

ÁTÍRT ÓMAGYAR KUBÁN-ROVÁSOK /1. rész/

Az előző két írásomban Kizlaszov: *Eurázsiai szteppék írásai*.² Feliratok Kódexéből a (D 1–D 21.) jelűeket tárgyaltam, az általam feltárt írásszabályok és bevezetett jelölések szerint. *Átírt ómagyar Don-rovások* (Delibeli 2022) Most folytatom a Szerző (K 1–K 2., K 11–K 12.), valamint a (DK 1–DK 3.) Kubán, illetve Don–Kubán feliratainak¹⁷ aktuális átírását oly módon, hogy az oldalak számozása továbbra is folyamatos, a jelen írásét pedig / perjeles al-számozással adom meg, hogy önállóan is közzé tehető legyen. (A K 3–K 9. jelűek majd később, a 2. részben.)

K 1. Sedjar felirat

»A gravírozott felirat 1884. június 6-n az udmurti Sedjárszkaja község (Balezinszk kerület) közelében szántásból került elő, valószínűleg egy ezüst kancsó kb. 7 cm hosszú fülदारabja. A vízszintes vonalak közti jelek száma 17, magasságuk: 0,5–0,7 cm (egy 0,3 cm). Később hozzá tartozóan találtak egy közel 1 cm hosszúságú töredéket is (2 kép), amelyen két sorban további jelek láthatók, a felső sor díszítménnyel kezdődik, alatta 3 jel (> ♪ : >).

Tárolási helye: az Állami Ermitázs, kora: 8–10. század.

Kiadványok: 5 szerző műve megadva. Olvasási kísérletek címszó alatt P. M. Melioranszki van megjelölve, de olvasat nincs közölve.

Több szerző is foglalkozott a lelet lehetséges keletkezési helyével – „a török felirat alapján Közép-Ázsia keleti részén készült” –, stílusa a keleti fémművészet felé mutat.

Felvetődött a darabok egybe vagy külön tartozásának kérdése is. A feliratról az idők folyamán többféle változat is készült, eltérő alakú és számú (13–19) jeleket rögzítve, melyeket elsősorban az Orkhon–Jenyiszey rováások eddig nem alkalmazott, ismeretlen ősi, ázsiai török írásváltozatának tartottak.

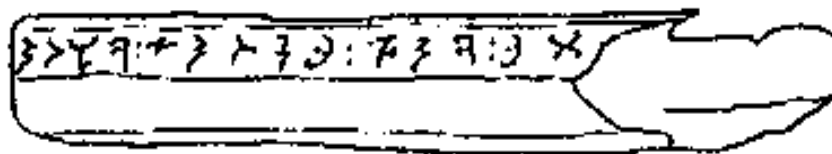
Epigrafikus analógiák alapján határozták meg a szöveg dátumát: 8–9. század, keletkezési helyeként pedig Kelet-Európát vették figyelembe.

Feltételezik, hogy a kisebb darabot követő kitört hiányzó részen is lehetett (11-13) rovájsjel.

Várhatóan e végfelirat 14 rovájsjele folyamatosan olvasható lesz, a három kettőspont szóelválasztó.

Kizlaszov eléggé elmosódott képet adott meg, nagytva sem élesebb, említ ugyan fényképeket is, de ezeket nem sikerült felkutatnom.«¹⁷

1. kép Ja. I. Szmirnov eredeti vázlatja, megszámozva:

14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

„[A felirat betűsora balról-jobbra:

H N-A/Á : ¹ B- ¹ R ¹ K- ¹ R- ¹ M ¹ J- ¹ K- ¹ R :														
	1	2	3	4	5									
	N-A/Á ¹ K- ¹ R- ¹ M ¹ R-A ¹ M- ¹ R K : ¹ B E/O- J/L-SZ A/Á ¹ M- ¹ R													
6	7	8	9	10	11	12	13	14						
HiNA : BiRoKRra-Ma áJ-Ki-Rá : iNA KáRoMRA MáR Ki : BOSZuLA/BOSZuJa MáR azaz														

Hívna : birokra ma, állj ki rá : inna káromra már ki : bosszulja már!

Azaz igitál már! A felirat a kancsó tartalmával hetvenkedőknek szól, szövege végig mély hangrendű. Az -l/j- az előbeszéd hangcseréje. ¹”

**

Értelmezzük először is a lelet földrajzi helyét, Udmurtia (Oroszországi Föderáció Volgai terület) az Uráltól nyugatra a Káma–Volga–Vjatka folyók közötti terület. Nevét az ott lakó finnugorokhoz sorolt udmurtokról (réggi nevük votják) kapta. Fel is vetem, vajon Kizlaszov ezt a feliratot miért a Kubán írásokhoz sorolta? Várhatóan nem a területi analógiák alapján, hanem az *ómagyar* Don-rovásjelekkel is olvasható lesz, de erre még visszatérek.

Átnézve előző írásom¹ szóló és karakter jeleit, azok egy részét javítanom kell, a megfelelő esetleg csak az egységes megjelenés érdekében írom át.

17. s155293215.onlinehome.us/turkic/30_Writing/Codex_EuroAsiaticKuban_En.htm

A hivatkozás számát nem írom ki minden egyes felmerülés alkalmával.

A már ismert szóló és összevont betűjelek:

- Az 1. (H) azonos a Székesfehérvár–Maros-hegyi Árpád-házi gyűrű 11. jelével. *Ismét átnéztem...* (Delibeli 2021) A 3. $\bar{\jmath}$ (${}^2J\text{-}^1B$), a 13. az (L) betűt jelentette a Don-ómagyar feliratokban, ez a „szomszédos” udmurti területen sem hagyható figyelmen kívül, esetleg megpróbálom értelmezni (a/á) hangzóként is.

Javítandó karakterek:

- A 2. az (n-L), esetleg (n-a/á).

Talán a 4., 7. és a hasonló 9., 14. jelek alapján mondhatták az orosz kutatók, hogy „eddig nem alkalmazott türk jelváltozatok.” Ha a felirat valóban török nyelvű lenne, akkor Kizlaszov táblázata¹⁶ alapján a 4. és 7. a 30. sorszámú kharoshti ($\bar{\jmath}$) -ca-, a 9. és 14. pedig a 32. sorszámú Orkhon–Jenyiszey -nĕ- hangzója lenne.

- A 4. és 7. [${}^1k\text{-}{}^1r\text{-}{}^1m$], a felül lévő Z-alak az N (${}^1R^3$) vagy az (${}^1R^3\text{-}{}^1k^3$) előre döntött ${}^1R^3/sz$ vagy ${}^1R^3\text{-}{}^1k^3/sz$ változata, alul az egyvonalas / (1r) jellel az (${}^1R^3\text{-}sz\text{-}{}^1r$) vagy az (${}^1R^3\text{-}{}^1k^3\text{-}sz\text{-}{}^1r$) ligatúrát jelenti, mindkettő bejöhethet.
- Az 5. [${}^1j\text{-}{}^1k\text{-}{}^1r$] sem jó. A Z alakú felső rész fővonala alul az 1r -el, vagy (sz-el?) folytatódik. Az előző alapján, szövegértő az (${}^1R^3\text{-}sz\text{-}{}^1r$).
- A 6.-t [n/a/á] pontosítom, az álló helyzetű – + > ($n\text{-}{}^1r$) ligatúra hátra van döntve: $r\backslash n\text{-}{}^1r\backslash$, azaz az (r-n-sz) kapcsolat, az $r\backslash{}^1r\backslash = sz$.
- A 8. [${}^1r\text{-}a/á$] inkább az > + – (${}^1R\text{-}L$) összevonását jelenti.
- A 9. és 14. jel ’ $\bar{\jmath}$ ’ alakjában az $\bar{\jmath}$ (1m) és alatta az egyvonalas / (1r) rovásjel ismerhető fel, az / + $\bar{\jmath}$ (${}^1m\text{-}{}^1r$) ligatúrát jelenti.
- A 10. jel a $\bar{\jmath}$ (${}^1k^3$) rovásbetű jobbra dőlő $\bar{\jmath}\backslash{}^1k^3\backslash r$ változata, alsó mellékjele viszont hosszabb, rejti az $\backslash{}^1j^3*\text{-}sz\backslash r \sim ({}^1j^3\text{-}r)$ kezdő jegyet, együtt a (${}^1j^3\text{-}r\text{-}{}^1k^3$) ligatúra, fővonala közös.
- A 11. [1B] összevethető a 3.-al, viszont a mellékjelek végei r-irányúak, ezért a (${}^2j\text{-}{}^1b\text{-}{}^1r$) ligatúraként értelmezem.
- A 12. [e/o- ${}^1j/{}^1j^3\text{-}sz$] helyett, alulról felfelé a $\Psi + \downarrow ({}^1j^3*\text{-}sz\text{-}{}^1(i/j))$, azaz (${}^1j^3\text{-}sz\text{-}{}^1(i/j)$), felülről lefelé az ${}^1(i/j)\text{-}{}^1j^3* > ({}^1i\text{-}{}^1j\text{-}{}^1j^3)$ összevonása, az utóbbit választom.

A meghatározott új betűsor:

H (N-L) : (${}^2J\text{-}^1B$) (${}^1R^3\text{-}{}^1K^3\text{-}sz\text{-}{}^1R$) (${}^1R^3\text{-}sz\text{-}{}^1R$) :
1 2 3 4 5
(${}^1r\text{-}N\text{-}SZ$) (${}^1R^3\text{-}sz\text{-}{}^1R$) (${}^1R\text{-}L$) (${}^1M\text{-}{}^1R$) (${}^1J^3\text{-}r\text{-}{}^1K^3$) : (${}^2J\text{-}^1B\text{-}{}^1R$) (${}^1I/{}^1J\text{-}{}^1J^3$) L (${}^1M\text{-}{}^1R$)
6 7 8 9 10 11 12 13 14

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva, / per jellel elválasztva:

Ha iN/áL : üJ Bu/Ra szo Ká/R Ro/sz uR :

rá Ne oSZ Ri/asz Rá áR/uL/oM Ri Ki ur Jo: üJ Bo/Ra I/Já/L Ma Rá (Má/R)

Mai nyelvünk szerint:

Ha innál : ülj búra, szó kár rossz úr :

rá ne ossz, riassz rá áruLóm, rí ki úr jó : ülj borra, igyál ma rá!

Nincs is másról szó mint arról, hogy a bú asztalához a rossz, az áruLó csak ezért ül mert inni akar, rá ne ossz riasszad, aki jó úr az rí, igyon ma rá! Természetesen más értelmű szöveg is előállhat.

A Cz – F alapján: RIASZT (ri-aszt) áth. m. parancsolóban **riassz**. Erős kiáltó hang, rákiáltás. RÍ önh. Fajdalmát, keserőségét erős hangra fakadva kinyilvánítja. ISZIK (i-sz-ik) Gyökül az -i- tekintendő; parancsolóban az i-j-ál, **igyál**. Feltűnő, hogy az egész felirat, a (2j) kivételével, mély hangrendű magánhangzókat vonzó mássalhangzókól áll! Igazolódott a $\bar{\jmath}$ (1k) jel alapállása, egyezik a Don-ómagyaréval.

Próbaképpen az (L) helyett az (a/á) rovásjellel, szükség szerint igazítva:

Ha innÁl : ülj búra, szó kár rossz úr :

rá ne ossz, riassz rá urAm, rí ki úr jó : ülj borra I/JÁ (igyál) már!

Mindkét archaikus szöveg hasonló értelmű. Válasszon az olvasó.

Az orosz megállapítások szerint a lelet a keleti fémművesség terméke, így biztosra vehető, hogy a gyártás és a földre vésés (gravírozás) nem egyidejű; az utóbbi ott történhetett, ahol az (a/á) és az (L) rovásjelek még egy időben forgalomban voltak.

K 2/1-4. Onosztat feliratok

»Az aranyozott ezüst tálat, melynek aljára feliratok vannak bekarcolva, 1892-ben Onosztat közelében (Perm tartomány Szepecs folyó) menti szántóföldön találták, 9. századi grivnyákkal (orosz váltópénz) együtt.

Az edény aljára gravírozott koncentrikus körök különböző helyein szétválasztva, négy elszigetelt **K 2/1-4.** felirat láthatók. A Szerző szerint két rovássor értékelhető feliratként, a többiek vagy nem tartoztak az előzőkhöz, vagy csak ábécé jelek. Eredetileg az OTA Régészeti Intézetében tárolták. Kiadványok megadva. Olvasási kísérlet nincs publikálva. 1909-ben Szmirnov [ezt] a 105. számú iráni edényt, számos keleti ezüst között [„Keleti ezüst”] c. könyvében publikálta. Többen is, elsősorban az aranyozott ezüst tál kézművességét elemezték, 6–9. századi szaszanida terméknek tartották. A rajta lévő négysoros feliratok különböző metszési eljárásokkal készültek, és valójában a szövegek kis sorozatát (2/1–4.) jelentik, később készültek.

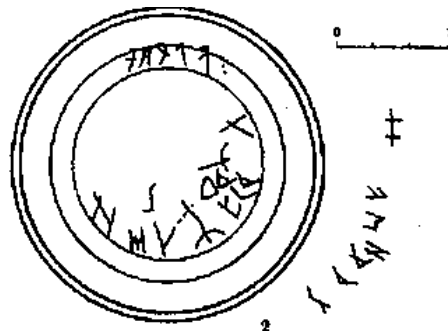
A tál színes képe:⁽¹⁰⁾

A 20,5 cm átmérőjű tálon oroslán és kölyke látható, közelükbe fa (életfa) és patak. Megjegyzem az ottani képfelirat jelentősen eltér a **K 2/1** jelű, ugyancsak Szmirnovnak tulajdonított változattól.

Szmirnov 1 sz. rajza:

Kizlaszov 2 sz. rajza:

Két körív között az alsóra ültetve 8 rovásjel, magasságuk: 0,6–0,9 cm, a két jobboldali eléggé különálló, nem biztos hogy a felirat része.«

„[Külön felírtam Szmirnov jelsorát: / N ǀ 1 1 \ = /X\
8 7 6 5 4 3 2 1

A felirat 1–8. betűsora:

¹V-²D-¹R GY SZ ¹B ¹J N-I/Ü ¹R-¹K ¹R
1 2 3 4 5 6 7 8
VáDRa GYüSZ BaJ eNI aKoR uR,
azaz Vádra gyűsz(jössz) baj enni akkor úr!

Vagyis kár oly lakomán enned, ahol megvádolnak!¹]”

**

Most is aktuális az előzőnél feltett kérdés, vajon Kizlaszov miért a Kubán írások közé sorolta ezt a Permi, Udmurttól keletre talált véletlen leletfeliratot is?

Szmirnov jelsorát újból átnézve némelyiket javítanom kell, mert nem vettem figyelembe dőlt állásukat ha valós, és nem a körcíkk vonalát esetlenül követők.

Javított jelsora:

1 H ǀ 1 1 \ = /X\
8 7 6 5 4 3 2 1

A korábbi olvasat rovásbetűi közül továbbra is érvényes a 2. szóló (**gy**), és 3. (**sz**), valamint az összerótt 6. jegy változataiból az 1 + ǀ (**n-i/ü**) vagy (**n-²t**), a 7. H alakú jegy pedig a (¹r) betű lesz.

Az előzőkből ismertek: a 4. (²J-¹B), az 5. **sz**/¹J/ és a 8. **r**/¹J/.

(10). <https://depts.washington.edu/sikroad/museum/shm/shnsasanian.html> Ermitázs Szaszanida fémművesség. 105. kép

- Az 1. [¹v-²d-¹r] karaktert is javítom. A legegyszerűbb feloldása $\Lambda + \mathfrak{M}$ (¹v-²s) vagy (¹v-²d) a ¹v-t vö. a hódmezővásárhelyi- és ladánybenei gyűrűfelirat jeleivel. *Átírtam...*(Delibeli 2021)

Összetettebb, de jól érthető a / + Λ + X + \ (sz-²d-²s-¹r) összevonás is.

Úgy gondolom a tál (tálka, kínáló) funkciójával kapcsolatosan (evés, ivás, kínálás) szövegre számíthatunk akár többféle változatra is:

(SZ-²D-²S-¹R) GY SZ (²J-¹B) (sz-¹J) (N- I/Ü) ¹R (r-¹J)

1 2 3 4 5 6 7 8

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

SZi/D Si/Ro GYá/SZ iJ Bu /szo/J iN/I Rá er/éJ

Mai nyelvünk szerint:

Szid síró, gyász ily bú, szólj, inni rá erély!

Ha a gyász bújában szidjuk is (az elhunytat), inni rá mégis erély!

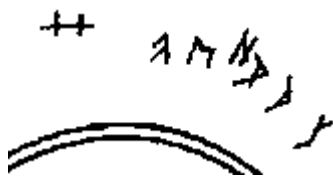
Egy másik betűsorral:

(¹V-²D) GY SZ (²J-¹B) (sz-¹J) (N-²T) ¹R (r-¹J), azaz Vá/D GYü SZü/Ji Bo/szu áJ iN/T uR ri/J

Vád gyül szüli bosszú, állj int úr, ríj!

Vagyis a gyülő vád bosszút szül intik is, akkor inkább csak ríjál. Cz – F: L tájszokásban az -l- j-ére változik: szüji, **szüli**. Természetesen más olvasat is lehetséges.

Kizlaszov 2-es számú felső felirata csak némileg tér el Szmirnovétól (nem tárgyalom), külön áll egy másik felirat, amit az előző írásban jobboldaliként ismertettem. Most egy új kép alapján megpróbálom másként értelmezni:

- Az 1. $\lambda + \uparrow$ [ⁱü³-²] karaktert módosítom, szövegértő a már ismert (²t³-sz-²l) ligatúra, az -l- a t-hez igazodik.
- A 2. δ [¹t] jel már törölve, doni *ómagyar* δ (L), esetleg az (a/á) jele. A belsejében lévő l (sz), ha valós (L-sz).
- A 3. sem a [¹t], inkább lenne a $\lambda + \uparrow$ (²j-²d³), illetve döntve az $r^{\lambda}j^{\lambda}d^{\lambda} > (r^{\lambda}j^{\lambda}d^{\lambda})$ összevonása.
- A 4. karaktert $\uparrow + \uparrow$ (²t-¹j³) ligatúraként oldom fel.
- Az 5. az ómagyar (¹v).
- A 6. lehetne az ismert $\lambda + \uparrow$ (¹b-¹t), de új összevonásként a $\lambda + \uparrow$ (¹j-¹t) karakter a jó megoldás, fővonaluk közös.

A javított betűsor:

(²T³-SZ-²L) (L-SZ) (r-²J-²D³) (²T-¹J³) ¹V (¹J-¹T)

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

Le/SZ iT/aL SZo/ra üJ De iT JaVa Ju/T

Mai nyelvünk szerint:

Lesz ital, szóra ülj, de itt java jut!

A tálka mérete is igazolja, hogy kínálásra, a rajta lévő pohár-, kupa-, kehely átnyújtásán kívül másra nemigen használhatták, felirata viszont egyértelmű, akkor ülhetsz le és ihatsz a javából, ha szólnak!

*

A sorban következő **K 3–K 8.** feliratokat átugrom, és írásomat a **K 9.** jelű edénytöredék feliratával folytatom, mert az is csak egy véletlenszerű felszíni lelet, ami területileg szintén nem köthető a Kubán-régióhoz.

K 9. Majaki felirat

Kizlaszovtól most eltérek, mert van róla részletesebb magyar írás. (Vékony 2004, 267–275)

A feliratról korábban: „A Majaki amforafelirat”¹⁸ címmel én is írtam, felhasználva Vékony Gábor lelet,- és az orosz olvasatok ismertetését, azok bírálatát, a Szerző saját (Nagyszentmiklós, Szarvas, Novočerkassk, Stanica Krivjanskaja) ismert betűi alapján adott olvasatát, amit akkori tudásom alapján, és most is helyteleníték.

18. Delibeli József: *A Majaki amforafelirat*. www.leventevezzer.extra.hu/Majaki%20amfora.pdf (2005)

A különálló írásomat most ide kellene beilleszteni, de helykímélés miatt azt csak kivonatossan teszem meg, utána közlöm az aktuálisan átírt kiegészítéseket.

(Emlékeztetőül: »...« között kisebb betűmérettel csak a leletek leíró ismertetését, a vonatkozó közléseket, ábrákat, hivatkozásokat veszem át. A lecsereendő olvasat(ok) levezetését nem ismételtem meg, de „[...]” között megadom, hogy összevethető legyen az újabbal. Az átírt rész a ** jel után következik.)

»A feliratos amforatöredéket 1976-ban a Donyec folyó jobb partján fekvő Majaki földvárától délre fekvő temető bolygatott földjében találták. (SZ. I. Tatarinov és I. V. Kopil)

A felirat hossza 10,4 cm, magassága 0,6–0,7 cm, egy jel 0,5 és egy 0,9 cm. A lelet korát a 8–9. század közé datálták. Az Állami Ermitázsban tárolják, a vár leleteiről nevezték el a kazárokhoz kötött szaltovo-majak régészeti műveltséget, melynek kultúregységét ma már az oroszok is vitatják!

(Az edénytöredékről Kizlaszov is készített vázlatot, nem mellékelem.)

A feliratot kiégetés után karcolták be, a 17 rovásjel paleográfiai összehasonlítását más rovás emlékekkel 1979-ben S. G. Kljastornij végezte el. Megállapítása szerint a felirat utolsó négy szava kettőspontokkal van elválasztva, az előttük lévő – az amfora kihajló pereme alá rótt – szótöredéknek pedig csak az utolsó két jele látszik.¹⁷

Kljastornij felirata:^{8/267}

13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 15 14

A felirattal és annak ismertetésével Vékony Gábor is foglalkozott, Kljastornij olvasatának magyar nyelvű fordítását is ő adta meg:

x arqa x irkir aq ačyg bor (sic!)

„x (egység) összesen: (ide) x (mérték ~) megy bele (fér). Fehér száraz bor.”

»Mint írja: „*Számunkra* érhetetlen, hogy egy olyan feliratban, amelynek szövegét ilyen gondosan tagolják, hogyan számolhatunk a tulajdonképpeni szöveg tagolatlan egybeírásával.

...Nem problémamentes Kljastornij jelegyeztetése Németh Gy. hibás hangértékű betűivel. Az amfora 1. jelét... a nagyszentmiklósi \varnothing jellel veti össze... Németh Gy. nagyszentmiklósi olvasatáról tudjuk, hogy rosszak. E pár szó Kljastornij módszeréről azonban már csak azért sem felesleges, mert ez az, amivel nem lehet előrejutni.«

Vékony „előremutató” megfejtési módszerét nem idézem meg részleteiben, lásd az ad¹⁸ alatt.

Mint írja: „[Feliratunk olvasata tehát:

bu (A)Nar-xayanin jirem von
ez (A)Nar-xayané. Hús „von”

„Mindenesetre a majaki amforatöredéken a tulajdonos nevét, valamint az amforába töltött folyadék mennyiségét találjuk felírva ... sokkal inkább a kagán számára beszolgáltatott adó része lehetett az amfora tartalma.”

Össze is foglalja a felirat bolgár–török jellegzetességeit:

„A majaki köztörök *j*-helyén *ĵ*-t találunk (esetleg *d'*-t), az östör. η *n*-né változott, a *q* már *x* alakban tűnik föl. Megvan a *v*-protézis, az *igə* hangsor pedig *ī*-vé (esetleg *i*-vé) rövidült, viszont nem diftongizálódott.” (szerencsére!) Nos, ennyi elég is Vékony nem is tudom milyen nyelvű olvasatából, csak feltételezéséből ötöt, de inkább hatot számoltam össze! Hosszú Gábor könyvében – Ligetire hivatkozva – arról tudósít, hogy „a felirat biztosan ogur nyelvű.”³]

Számomra sokkal lényegesebb volt Vékony azon megállapítása, hogy: „*a majaki amforafelirat ábécéje azonos a kulacsfeliratokéval.*” Ez az én olvasatomban akkor azt jelentette, hogy a „kazáriai” és keleti *ómagyar rótt* betűkkel!; vagyis annak a két kulacsnak rovásbetűivel, melyekről *Novocserkaszki rovás emlékeink* (Delibeli 2015) címen írtam, (és azóta át is írtam, lásd.¹⁴).

Így Vékony útmutatása szerint behelyettesítettem a kulacsjeleket, amelyeket ő is átvett, de nem a *török-hangzóival!*

...Megkülönböztetve Vékony elfogadott és az én hangzóimat:

... ²D NY : N¹ SZ-²K ¹D/D² N-aK N¹ ¹J N¹ : ²L SZ-²K E M^{2/1}M : B/V N¹
14 15 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

Hangzósítva: ... eD²NY : N¹aSZ²eK aDN¹aK Ne áJoN : LeSZ-éKEM : aBaN

Akkori olvasatom így állt elő. (Vastagítva, amelyik mellett a mély magánhangzó helyett most magas van)

Láthatóan, ha furcsa is a szöveg, azért érthető magyarul, de nem bonyolódna bele elfogadhatóbb olvasat keresésébe, mert már szoltam kétségemről; főleg Vékony *-n'*- betűjével kapcsolatban. Teszem ezt azért is, mert az ívelt ' > ' alakú *-n-* rovásbetű legalább olyan ősi jel, mint az l (sz) betű. Többször hangsúlyoztam már, ha egy rovásjel alakjára kiegészítő jelet tesznek, azzal hangértékét is módosítják.¹⁸]”

Jeleztem, hogy az újabb ismeretek alapján Don- és benne a kulacsfeliratok *ómagyar* jeleit is átírtam.¹⁴ Talán nem lesz értelmetlen, ha megkísérlem Kljastornyij feliratát is újra értelmezni, szem előtt tartva, hogy folyadékot tároló edényről lehet szó.

Ismertek már az 1., 5., 7., 13. (NY, NJ), a 6. (¹J), a 10. (E/É) és 12 (¹B) rovásbetűk, valamint a szólónak látszó 2. és 9. (²k³) > (²k³-sz) ligatúra.

Meg kell újítani

- a 14. pici kereszt alakú, a perem alá beszorított [²d] jelet, megfelelne rá az † + – (¹r-²d), de az (¹r-i) összevonás alakhűbb, mindkét mellékjel az r-hez igazodik.
- A 15. [ny, nj türk] jelet kijavítom, ez az L + † n³-¹(j/l)³r vagyis az (n³-¹(j/l)³-r) jelsorra.
- A 3. fúra alakú jelet a [¹d/²d] rovásnak tartottam, de nem egyezik Don-*ómagyar* ∩ (¹d) jellel, esetleg lehetne a szárai közé illesztett felső r-vonallal a (¹d-¹r) összevonása, de nem szövegértő. Alakja viszont megfelel az † + † + † (e/o-¹r-n) ligatúrának.
- A 4. [N-aK] karaktert is javítom, benne jól követhető az † + † + † (¹k³-²d-n) rovásjelek együttállása, a -d- mellékjele a -k-, fővonala az n-jel.
- A 8. [²L] betű sem felel meg, összevethető a margitszigeti felirat 11., 17. álló (sz-e/o) vagy (sz-n³) hátra döntött jegyével, mint r\e/o-sz\ > (r- e/o), vagy \n³-sz\ > (n³-r), r\sz\ nincs.
- A 11. [¹M/²M] sem helytálló, alakja azonos a **K 1.** felirat 14. (¹m-¹r) karakterével.

A felirat új betűsora:

...(¹R-I) N³-¹(J/L)³-r : NY (²K³-SZ) (E/O-¹R-N) (¹K³-²D-N) NY ¹J NY :
 14 15 1 2 3 4 5 6 7
 (N³-r) (²K³-SZ) E/É (¹M-¹R) : ¹B NY
 8 9 10 11 12 13

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

Rá I/Ná uJ/ér : eNY SZo K/E/R No Ki iD Né/N/Je uJ/NYi : ér/Ne SZ/éK/E Má/R : Bá/N/Ja

Mai nyelvünk szerint:

...Rá inná újért : enyh szó kér, no idd ki nénje ujjnyi : érne széke, már : bánja!

A Cz – F: ENY (1) elvont gyök. 4) lágyulást, szelídülést jelent: enyh, enyhe. NÉNE 1) szoros értelemben nőtestvér, ki nálunk korosabb... 2) szélesebb értelemben minden korosabb nő, akár rokon, akár nem... „néne” személy ragozva a harmadik személyben **nénje**. NO indulatszó, melynek értelme működésre, együttműködésre való biztatás.

Megjegyzem a † (¹k³ ≠ ¹k³-sz), de érthető sz-nélküli kezdő tükrözöttként: iD **Ki** Nénje és helyben maradóan is: **Ki** iD Nénje.

Nem meglepő, hogy nővérét(nőjét) valójában egy méregpohárral kínálják székéért.

Lehet másképpen, más értelemmel hangzósítani az 1–13. jeleket:

... : eNY/üSZ K/É/Rö/N Nö/D Ku/NYA Já/NY : rá Ne oSZ éK/E/M Rio : Ba/NYA, azaz

Rá inná újért : enyhülsz kérőn, nőd kunya jány : rá ne ossz, ékem rívó : banya!

A Cz – F-ből: KUNYA 2) Átv. értelemben lusta,.. ki meggörbedten jár, tunya. Rí = rív. A **kérőn** palatális szóban az (¹r) jel nem tekinthető hibának, nem értelemzavaró, az □ (²r) rovásjellel nehéz lenne összevonni. Ez a felirat az idősödő, eltunyult feleségnek állít emléket?, aki ugyan éke férjének, de már banya.

*

Van egy újabb vázlat is a feliratról, melyet Sz. Ja. Bajcsorov 1989-ben rögzített:

4
 13 12 11 10 9 8 7 6 5 3 2 1 15 14

»A feliraton 17 megőrzött jel jelenti a szöveg utolsó részét, a 4 kettőspont szóválasztó. Kljastornyij megjegyzése: a 2. (1.) jelen lévő vízszintes karcolás szerinte a fazekas asztalán, gyártás közben (égetés előtt) került az edényre; úgyszintén a 14. (11.) jelnél is. A 6. (5.) szerinte nem rovásjel. A felirat új vázlata 1990-ben jelent meg.« (Nem találtam rá.)

„[Láthatóan az előző felirathoz képest alaki eltérések vannak, amit még javítanunk is kell a fenti megjegyzéssel. Így akkor az 1. és 11. jelről le kell vennünk a vízszintes mellékvonalat.

A felirat betűsorát a következőképpen véglegesíthetjük:

...I N-¹CS : NSZ-²K ¹DN-aK / ¹D¹K-¹L NY I : ¹J-NY : ²LSZ-²K, E-T ²L : ¹J-¹B/V N-A
 14 15 1 2 3 4 / 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
 ... (k)INCS : NáSZéK aDáNaK/DuKáL eNYI : JáNY : LeSZeK ETöL : JoVoNA

azaz: ... a *Kincs nászék, dukál ennyi, jány (lány) leszek ettől, jó volna!*

Akkor nem a kagánnak adandó valamilyen 10 egységből álló adóról lenne szó, mint ahogy azt Vékony kifundálta, hanem arról, hogy az amforába egy lány nászék hozománya van elrejtve, ami által már eladósorba lévőnek is érezheti magát; ami persze minél előbb jó volna!

Talán a töredékes első szót tudatosan nem is írták ki teljesen, hogy azt *avatatlan ne olvassa* – és az edény pereme alatt –, *ne is láthassa!*

Nem tudjuk, hogy mekkora lehetett az edény úrtartalma, abba mennyi, milyen fajta hozománykincs férhetett bele; feltehetően meg is lehetett nevezve.

Egyet viszont tudunk, hogy a felirat szövege egy mindennapi életeseeményt fogalmaz meg, tisztán érthetően **magyarul**, mégpedig egykori kelet-európai szállásterületünkön használt *ómagyar* betűkkel!¹⁸]”

* *

Az előzőből és korábbról ismert szülő jelek:

- Az 1. javítottan (**n**), a 3. (¹**d**), az 5. (**ny/nj**); összevontak a 2. és 9. (²**k³-sz**), a 4. (¹**k²-d-n**), a felülről fekvő „Z”-alakú (¹**k**) jel a -d- mellékjele, a 8. és 11. (r-e/o) vagy (**n³-r**), a 14. [i?].

Javítani kell a

- 6. [i/j] karaktert átirnom az r²j\ > (**r-²j**) kapcsolatra.
- A 7. [i/l-ny/nj] karaktert is változtatom, a lehetőségek közül az J + ✓ + 7 r²j\-ny-²(j/l) ligatúra szövegértő.
- A 9. (¹**k³-sz**) jegynél kétséges, hogy az utána jelölt felső vízszintes vonalka az (¹**r**), hozzá tartozik-e? vagy nem, a 10.-nél hozzá van húzva. Szám nélküli különállónak veszem.
- A 10. [e-²t] is javítom, a felső kiegészítő vonalka jelentheti a ’ ʔ ’ valamelyik ²(t/l/i/ü)³-sz mellékjelét összevonva az ʔ (e/é) jellel, vagy az (n-e/é) karakterrel. A szövegértő utólag kiválasztva: (**n-e/é**).
- 12. [j-b/v] karakter összevethető a **K 2.** felirat (²j-¹b) jegyével, de az alsó mellékjel hosszabb, így számíthatunk az ¹r-jelre is a (²**j-¹b-¹r**) ligatúrában.
- A 13. [n-a/á], az (n-¹r) vagy (**n-L**) összerovása lesz.
- A 14. [i] jel esetleg elfogadható lenne, de mellékjele vízszintes, és fővonala a szokásosnál hosszabb, az l + † + – (**¹r-i-sz**) karakter lesz.
- A 15. [N-CS]-t, átnézve az egymás alatti / + < + (³)²), azaz (²**I³-¹d-¹r**) karakter a szövegértő, az -²I³- helyben maradó.

Írjuk fel a Bajcsorov jelsorát a meghatározott hangjelekkel, az eddigiek szerint:

(¹R-I-SZ) (²L³-¹D-¹R) : N (²**K³-SZ**) ¹D (¹K-²D-N) (NY/NJ) (**r-²J**) : (**r-²J-NY-²J/2**) :
 14 15 1 2 3 4 5 6 7
 (**N³-r**) (²**K³-SZ**) (¹R) (**I³-N-E/É**) (¹R-N³) : (²**J-¹B-¹R**) (N-L)
 8 9 10 11 12 13

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

uR/I SZo éL aD uR : Ne/SZe **Kü/Di/K** iD Né/NYe ör/üJ : er/éJ eNY/üL :
 ur/Nö SZé/Ke Rá/üN/I É/r/Ne : eJ Bu/Ra iN/áL

Mai nyelvünk szerint:

**Úri szó él, ad úr : nesze küldik, idd nénje örülj : erély enyhül : úrnó széke ráülni érne :
 ej búra innál!**

Talán ez a felirat áll legközelebb a rovó szándékához.

A kétféle orosz rajzváltozatot háromféle szöveg-értelemmel olvastam. Ez utalhat arra, (nem csak itt, más esetben is), hogy az orosz másolók nem ismerve annak valódi nyelvét, egyes jeleket egyénekenként eltérő módon és mértékben, esetenként valós vagy vélt türk jelekhez igazítanak!

Ha az azonos feliratnak kétféle magyar olvastát is megadom, azt a választás érdekében is teszem, de igazolja azt is, hogy a magyar mély- és magas hangrendű mássalhangzók, többféle magánhangzó „érteménnyel” (Fogarasi) is hangzósíthatók!

K 11. Biljar felirat

Korábbi írásom¹ nagy része megfelel, ezért azt kisebb átírással, alaki módosítással meghagyom.

»1893-ban A. F. Kocskina találta a Cseremsán folyó melletti Biljar várának ásatásán ezt a kerámiafültő darabot, melynek felső részére még égetés előtt – horizontális vonalak közé – karcolták be a feliratot. Hat jeltől áll, magasságuk 1–2 cm (többnyire 1,7–1,8), hossza 4,7 cm.

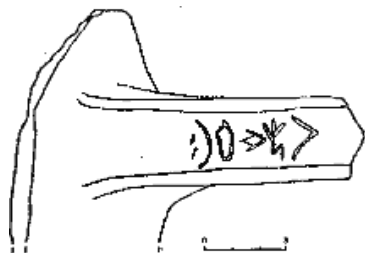
A tárolás helye nincs közölve. Olvasási kísérletként két szerző van megadva:

Kocskina rúna jeleket lát benne, olvasatát Kizlaszov nem közölte, az ő keltezése: 11–12. század.

I. H. Halikov: a felirat volgai-bolgár a dunai-bolgár alapján. Keletkezése 12–13. század vége, pre-mongol időszak.

Bajcsorov: ötörök rovásos emlékek, p 253. Átírása: *A ch ě mr (e) n*: Fordítása: *Ebből a merőkanálból (kancsóból)...*«

Kocskina vázlatát:

A felirat szépen karcolt ómagyar jelekből áll. Az első (a/á) vagy [ʔ¹] ~ (L), az 5. (n), s az utolsó a = (gy) rovásbetű. A szólónak látszó 4. O (ʔ²m) rovásjel akár összevont is lehet, O +) (n-m³) vagy C + O (ʔ²m-n³), az utóbbi meg is felel, benne a tükrözött helyben marad.

Bonyolultnak látszik a 2. ligatúra, mely az eltolt állású mellékjelei alapján nem a ʔ (cs) rovásjele. Az egyszerűsített 'ʔ' alakról tudjuk, hogy (ʔ²), (ʔ¹) és (i/ü³) is lehet.

A szövegbe nem illő változatokat elhagyva, az ʔ + ʔ + ʔ [ʔ¹3-sz-ő-ʔ²t] összevonás helyett, a ʔ + 1 + ʔ (ʔ²3-sz)-1j-ʔ²t ligatúrát rögzítem, a -j- alul. Kiigazítom a 3. jelet is, a Majak-1 és Majak-5 feliratokban az (L-1d) ligatúrát jelentette, itt is megfelel.

Az előző olvasata:

„[A felirat betűi:

L ʔ²L-SZ-Ö-ʔ²T 1T ʔ²M-N³ N GY, azaz

Lé SZöLÖT iTaM-iNeN GYü,

Lé szöölöt ittam, innen gyü (jó)!; mármint a kancsóból.

A Cz – F: GYÜ (1) tájdivatosan a jó helyett. Kiemelendő a bor *lészöölökénti* értelmezése, ami nagyon is funkcionális, de már nem használatos. 1]”

**

A módosított betűsor:

L (ʔ²T³-SZ-1J-ʔ²T) (L-1D) (ʔ²M-N³) N GY

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

áL/J SZo/T iT oL/D Mi iN/eN GYü

Mai nyelvünk szerint:

Állj szót, itt old mi innen jó(gyü)!, mármint a kancsóból.

Nagyon is közmondás-szerű a felirat, hisz amit „szó állít, ital old!”

Mielőtt bárkiben is felmerülne a találás földrajzi helye, és keletkezésének ideje alapján a „volgai bolgár” vagy „csuvas” verzió, a magyar nyelvű felirat *egyértelmű* igazolása annak, hogy *Baskiria egy részének nyelve ezen időben magyar volt, amit a „gy” betű is bizonyít!*⁽¹²⁾

*

K 12. Jitkov felirat

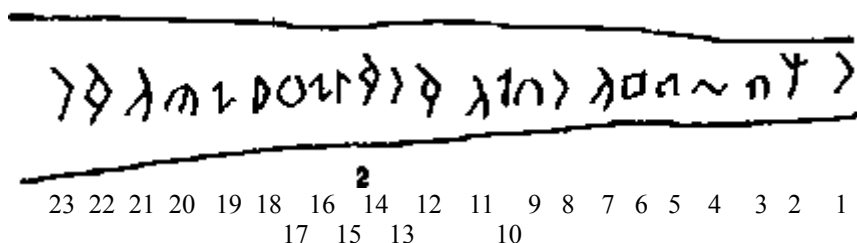
»A felirat egy eltemetett harcos agancs borítású íjszarván látható, melyet J. I. Bespalji a Manics folyótól keletre, a Jitkov II. jelzésű kurgán feltárásakor, 1986-ban Batajszknál talált. Tárolási helye: az Azov múzeum. Közlemények felsorolva. Olvasási kísérlet nincs közölve. További információk:

A lelet tulajdonképpen a Rosztov régióba tartozó Veszelji ásatási munkaterület Jitkov II. 1. számú kurgánjának 4. kirabolt sírjából került elő. A lelettel együtt találtak egy (Nahr-Tira) dirchemet 716-ból, és III. Leo bizánci császár arany szoliduszát, amely a szögletes árokkal határolt kurgán készítését, a 8. század első harmadára keltezi. A lelettel foglalkozó szerzők egymástól eltérő vázlatot és szöveget határoztak meg, legutóbb új paleográfiai értékelések alapján Szemenova készített tanulmányt 1990-ben.

Kizlaszov két vázlatot is közöl a feliratról, az 1-es Beszpaljié, a 2-at Szemenova fotója alapján készítette. Az utóbbit választottam bízva, hogy a Szerző másolata a pontosabb. (Megjegyzem Beszpalji ettől 4 helyen is eltér.)«

(12). Dr. Marác László: *Elhallgatott közép-ázsiai nyelvrokonaink*. Fríg Kiadó, Budapest, 2017, 267–275.

K 12. 2-es felirat vázlatja a fotó alapján, megszámozva:

A felirat rótt jeleinek nagy része az előzőkből ismert, ezért az eredeti írásba csak szükség szerint javítok bele, utólag egységesítve.

A megfelelő szóló jelek: az 1., 8., 13., és 23. nem az [a/á], hanem (L), a 6. (²k), a 9. talán (¹d), a mellette álló 10. (¹j), a három (12., 14., 22.) [t] betű már törölve, a 16. (¹k), és a 18. (¹s).

Az összevontak átcsoportosítva:

- A 2. jel korábbi [i/ü³⁻²t] és a D 14 Majak-11 [²t³-sz-²l] változatai helyett, most az (²l³-sz-²l) a szövegértő.
- Az 5.-nél az l + ' + l (sz-¹r-sz) és a l + ' + 1 (¹j-¹r-sz) jelsor is szóba jöhet, a hátsó -sz- vonala az r-hez igazodva kisebb, [az előző ű + ' (r-o/u) most nem felel meg].
- A 7., 11. és 21. jel λ + > (n-¹t), esetleg (n-¹r-¹t), vö. a D 13. Majak-10 alsó feliratával.
- A 15. tükrözött (¹j³) jellel már találkoztunk (¹j³-sz), rejtett ligatúra.
- A 17. jelnél a felül nyitott [szmolenszki szabír köfelirat hátoldali 4. Ő + > (n-²m³) karaktere most nem felel meg] új változat, az < + > (n-e/o) összerovás lesz szövegértő.
- A 19. jelet [külön meg kell vizsgálni, mert alsó mellékjele hosszabb a szokásosnál, lehetséges, hogy a tükrözött l (¹j/l)³ jelet is hozzá kell számítani, amivel egy háromtagú, két eltérő értelmű összevonást kapunk: l + l (¹j³-sz-¹k) és (¹l³-sz-¹k)] javítom, mert a korábbi (¹j/l)³ jelet ma már a fejen álló (¹j³*) jelének tartom. A (¹j³*-sz)-¹k) összevonás helyesen (¹j³-¹k), fővonaluk közös.

Újból meg kell határozni a 12., 14. és 22. [t] törölt jegyeket. Az eddigi (L-¹d), (L-²k) közül bármelyik megfelelhet, de akkor a 3., 9. és 20. karakterekben nem lehet még egy más alakú ű (¹d) betűjel is. Ennek értelmében:

- A 3. jelben a ű (¹d) rovásjel [mely után szorosan az ' (r) vagy a 1 (j) betű áll, összeróva (¹d-¹r), az utóbbi (¹d-¹j)] nem lehet jelen. Az 1 + ű (o/u-¹j) összerovást fogadom el.
- A 9. sem a [¹d] jele, annál szélesebb és ívelt, a felső (n) jellel sorolva az (o/u-n) lesz.
- A 20. karakter sem a [¹d-sz] összevonása, azonos a 9.-el, de belsejében van még egy egyvonalas / (r) jel is, együtt az (o/u-n-¹r) ligatúra lesz.
- A 4. karakter előző meghatározása, [hogy az az sz-irányú \k\ (sz-¹k), „állása” inkább elfektetett, mint dőlt, szövegértő a / + l (¹k-¹r³) ligatúra lenne, ahol a -k- az r-hez igazodik] helytelen. Elnyújtott alakja alapján a λ + \ + V (²v-sz-²s) szövegértő.

„[Emlékeztetőül, előző olvasataim:

L IÜ³⁻²T 'D-'J 'K-SZ 'R-O/U 'K N-'T L'D 'J N-'T 'T L 'T 'J³-SZ 'K N-E/O 'S 'L³-SZ-'K
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19
 'D-SZ N-'T 'T L
 20 21 22 23

LáTI aD-iJuK-SZuRO KíNT áLoD íJ iNaT áTLö TuSZ-oJ KiNOS SZoLoK DiSZNoT aTÁL,

szóval Láti(látod) ad íjuk szúró kínt állod, íj inat átlö, túsZ oj(oly) kínos szólok, disznót adtál!

Ha a 2. jel l + l (²l³-sz-²t) és Beszpalji 24. ' → ' (l-²t-²l*) jelét is számításba vesszük, más olvasatot kapunk:

L ²L-SZ-²T 'D-'J 'K-'R SZ-'R-SZ [...] 'J N-'T 'T L 'T 'J-SZ [...] 'T L-²T-²L
 1 2 3 4 5 10 11 12 13 14 15 23 24

LeSZ-LéTeD-úJRa-oK SZuRo SZo [...] uJ iNaT TaLáT SZáJ [...] TaLáTá eL

Lesz léted újra ok, szúró szó [kínját állod], új inat talált száJ, [kínos szólok, disznót] találtál el!

Mindkét szöveg mély hangrendű *gúnyolódó felirat*, az első azt veti a túsZ szemére, hogy olyan szegény csak disznót tudott váltságra adni, míg az utóbbiban, a hengegő száJúnak még a csúfolódó szó kínját is ki kell állnia, amiért olyan rosszul lő, hogy csak a disznót találná el.¹”

A felirat javított betűsora:

L (²L³-SZ-²L) (O/U-¹J) (²V-SZ-²S) (¹J-¹R-SZ) ²K (N-¹T) L (O/U-N) ¹J (N-¹T) (L-²K) L (L-¹D)
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14
 (¹J³-SZ) ¹K (N-E/O) ¹S (¹J³-¹K) (O/U-N-¹R) (N-¹T) (L-¹D) L
 15 16 17 18 19 20 21 22 23

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

ál/aSZ Le/öL U/J Vé/SZ Se Já/R SZö/K/Né oT ál/O/N uJ/oN/T Lo Ki/ál aL/ád
 SZio oJ Ki éN/E /So/Ká J/O/N Ro/N/To Lo/aD ál

Mai nyelvünk szerint:

**Állasz leöl, új vész se jár, szöknél ott állón ismét, ló kiáll alád,
 szí oly ki élne soká jön, rontó lovad áll!**

A Cz – F alapján: ÚJON (új-on) ih. 3)... toldalékhanggal **újont**, ismét, megint. V... némelyek szerint a v az u, ü, o, képző módosulata több egytagú, és összehúzott szókban: szí = szi-o sziv, ló = lo-u, lov... más vélemény szerint a v olyan közbeszúrat... (két önhangzó torlódásának) elkerülése végett: ló-ad, lovad.

Meglepő az íjborítás felirata, mert elsősorban az íjjal mint fegyverrel, vagy nyilazással kapcsolatos szövegre számítottam. Helyette egy csatában elől állni nem szándékozó íjász sirámát olvashatjuk, aki ismét szökne, pedig nincs is vész. Intik is az ilyen gyáva szándékát, ha élni szeretne sokáig, azt ne (álló/lassú) rontó lóval tegye, mert megszívod! Természetesen a **rontó lovad áll** helyett, behelyettesíthető az uR iN/T ~ **úr int, lovad áll** is.

Értelmezhető úgy is a felirat, hogy az egy fogoly íjász fegyverén van, akinek szándéka minél előbb övéihez átszökni. Megjegyzem, az íj szó előjön az 5–14. szakaszban a másik, 12. (L-¹D) karakterrel, SZö/K/Né áT/ál/O/N íJ Ne Ta/Lá/D Lou Lo/ad, azaz **szöknél átállón íj ne találd ló lohad...** (lohad, a -h- olyan közbeszúrat.)

Láthatóan többféle értelmű részolvasat is előállhat, nem célokom újabbak állítása.

Kitérek még a Beszpalji vázlat eltérő 20. és 23. karakterére. A 20. azonos Kizlaszov 3. jegyével, csak hosszabb az (¹r)-t vagy (¹j)-t jelentő vonalka, így rá változatlanul megfelelő a 23. (o/u-n-¹r) karakter. A 23. annyiban tér csak el, hogy az > (L) belsejében látható az ʒ (e/é) rovásjel belső két vonala, feloldva (L-e/é).

Behelyettesítve is csak az előző felirat végszava változik: **lovad áll** helyett esetleg **lovad állé** vagy **alél**, az utóbbira a Cz – F magyarázata: „valószínű, hogy gyöke az elavult al-ik melyből lett al-ut és al-sz-ik, az al-ik részesülje al-ó, módosítva al-é, melyből l képzővel lett alél = álová, álévá lesz.

DK jelű ómagyar feliratok

Kizlaszov szerint ebben a fejezetben felsorolt írásemlékekben olyan rovásbetűk vannak, amelyek mind a Don, mind a Kubán ábécében használatosak.

DK 1. Szoltyikov tál felirata.

»A Párizsi Nemzeti Könyvtár Érmék és Régiségek Irodájában tárolva. Az ezüst tálát 1843 előtt találták, P. D. Szoltyikov cím nélküli gyűjteményéhez tartozik, alján rovásjelek láthatók.

Olvasási kísérlet [és a megtalálás helye] nincs publikálva. V. P. Darkevics a tálát 7–8. századi iráni munkának tartotta, míg B. I. Marsak a 6. század második felére Thokarisztánba helyezte.

Az edény aljának vázlata mellett, a másodlagos ugor képek mellett 6 karakteres felirat is szerepel. Szmirnov a kinagyított francia másolatot adta ki a rovásokról, valószínűleg párizsi tartózkodása alatt készült.

Saját vázlata a harmadik és különösen az ötödik betű alakjában különbözik, és hét betűt tartalmaz. A reprodukció sajátosságai lehetővé teszik a felirat azonosítását a Don–Kubán írásemlékekkel.

Paleográfiai meghatározása és az ismert vázlatok újra nyomtatása 1990-ben történt.

Az ugor kép szabályai alapján 9–10. századi, a feliratot valószínűleg 8–9. századhoz közeli időszakra kell datálni.«

Szmirnov vázslatai és előző írásom kisebb méretű (igazított) másolata:

1 1 N 2 1 4
2 1 1 N 2 1 4

„[A francia változat rovásjelei az eddigiek alapján viszonylag egyszerűen nevesíthetők, akár két olvasat is előállhat, az egyik:

I/Ü ¹J³-SZ N-E/É ²T-²K³ 1 J ¹J³-SZ, vagyis
ÜSZ-Jo eNÉ éTKeJ iSZ-Já, azaz
Ülsz jó, ennél étkej (étkezz), iszjál (igyál)!

A másik:

²T ¹J³-SZ N-E/É ²T-²K³ 1 J ¹J³-SZ > iT SZáJ eNÉ
éTeK Jo uSZuJ vagy SZoJ

Itt száj ennél étek jó, uszuj (nógass) vagy szőlj!

Mindkét mondat a kettős jelentésű szavakkal – „enÉ” itt, ennél, azaz a tálnál ülve, vagy „enÉ”, vagyis étkezniél – további értelmeket is hordoz. Az „étkej” étkezz, „étkejé” étkezzél, lehet tájnyelvi „j”-s igeragozása. Az „iszjá” iszjál „i-jál”, vagyis igyál, az „uszu” nógató szó. (Cz – F)

Az ' N ' alakú (²t-²k³) kapcsolat ismert a **D 13.** felirat 13. karakteréből.

Alsó sor:

A vázlat negyedik jelénél felmerülhet, hogy az, az előbbi N (²t-²k³) vagy inkább az N (¹r³-¹k³) kapcsolat-e, a követő jelekhez igazodva az utóbbit valószínűsítem.

- A 6. jel a tükrözött 1 (¹r³), tehát az (¹r³-sz) összevonása.
- 7. összevonásnak két jelentése is lehet: az r-irányba elfektetett 0 + > (n-¹d), szóval (n-¹d-r), az -n- a -d- szárai között, és 0 az r\o/u-sz\ is.

Olvasat a módosított jelekkel:⁷

[...] ¹R³-¹K ¹B ¹R³-SZ N-¹D-¹R, tehát [...] ¹KáR ¹BoSZuRa iNoD-uR
1-3 4 5 6 7

[Ülsz jól ennél vagy Itt száj ennél], kár bosszúra innod úr!

De kijöhet a

[²T ¹J³-SZ N-E/É] ¹R³-¹K ¹B ¹R³-SZ ¹R-O/U-SZ azaz iT SZo-oJaNÉ Ki-uRBa SZuR áRUSZ

Itt szó ojané(olyané), ki úrba szúr, árulsz!,

ami talán a kép jelentésével összhangban is van. ¹J”

* *

Vajon a felirat a képpel vagy a tál funkciójával lesz-e kapcsolatban, és miért a tál aljára (nem látható helyre) van róva?

Megkísérlem először a képi ábrát értelmezni. A szablyás, pajzsos koronás fő talán, a térdeplő felett fővesztéssel járó ítéletet hirdethet. A jobboldali kisebb mellékrajz, balra fordítva ismerhető fel, meglátásom szerint egy háziasított rénszarvas és rajta pásztora látható, aki az állat elé (nógatásként) csali ágat tart, vagy hosszú hurkos végű (befogó) bottal „lovagol.” Talán a két ábrarész össze is függhet. (Megjegyzem, „Pseudo-Arisztoterész szerint a tarandosz nevezetű jószág a budinok, illetve gelonok országában él. A gelónoknak nevezett scytháknál van valamely rendkívüli ritkaságú vadállat, mely tarandus-nak (jávorszarvas vagy iramszarvas) nevezetik. (Wikipédia)

A Cz – F szerint: TARAND fn. nyargalóc vagy iramszarvas.

Előző olvasataim is magyarul szóltak, most sem számítok másra.

Az **1** felirat ismert hangzói: a 2. és 6. karakter (${}^1j^3$ -sz), de a 2.-nél felmerülhet a dőlt $\backslash{}^1j^3$ -sz\ $r > ({}^1j^3$ -r) is, a 4. (2t - ${}^2k^3$), de (2l - ${}^2k^3$) is lehet, az 5. a (1j) karakter.

Módosítani kell

- az 1. [i/ü] jegyet, mert figyelmen kívül hagytam, hogy a kezdő jelként szóba jöhető \uparrow (2t , 2l , i/ü) jelalak mellékjele sokkal enyhébb hajlású, számíthatunk a hozzá igazított Π (o/u- 1r) ligatúra fejre állított (sz-o/u) változatára, mint az (2t -sz-o/u), (2l -sz-o/u) vagy (i/ü-sz-o/u) összevonás. Mindegyik lehet szövegértő.
- A 4. alul ki van egészítve, lásd. a 2.-nél, egy rövid sz-vonalkával: (n-e/é-sz)
- A hosszabb mellékjelű 6. az (1r - ${}^1j^3$ -sz) is lehet.

A javított betűsor:

(I/Ü-SZ-O/U) (${}^1J^3$ -r) (N-E/É-SZ) (2L - ${}^2K^3$) 1J (1R - ${}^1J^3$ -SZ)
 1 2 3 4 5 6

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

I/SZ/O rá uJ/oN E/SZe/L Ki/Já/R Jo ésSZ

Mai nyelvünk szerint:

Iszol rá ismét, eszel kijár, jó élsz!

A 4. (2T - ${}^2K^3$) változattal:

I/SZ/O ér oJ/aN E/üSZ iT Ki áJ Rá SZo/J, azaz

Ivó ér olyan elülsz itt, ki állj, rá szólj!

Az Cz – F szótárból: ISZIK (i-sz-ik) alapján (i-sz-ol) ISZOL, az (i-sz-ó) ivó. Az ĚSZIK (ész-ik vagy ě-sz-ik) alapján ĚSZEL (e-sz-el). Az **újon, ismét** lásd a DK 1.-nél. A kijár vonatkozhat arra aki erre jár, vagy akinek megjár.

Természetesen egyes részek másképpen, már értelemmel is hangzósíthatók.

A 2-es felirat első négy karaktere egyezik az előzővel, az 5. a (1b).

Módosítani kell a korábbi

- 6. [${}^1r^3$ -sz] jegyet, ilyen alakú (${}^1r^3$) nem létezik. Rovásalakját az $l + \uparrow$ (${}^1j^3$ -sz)-sz ligatúraként oldom fel, az -sz- a $jé$ felett áll. Dőlten az $\backslash{}^1j^3$ -sz-sz\ $r > ({}^1j^3$ - 1r -r) jelsora lesz.
- 7. mindkét [n - 1d - 1r] és [1r -o/u-sz] jelentését. Alakja alapján, a **K 12.** felirat 9. jeleként megismert (o/u-n) ligatúra lesz, jobbra döntve: $r\backslash o/u-n\ > (r-o/u-n)$.

A 2-es felirat betűsora:

(2L -SZ-O/U) (${}^1J^3$ -r) (N-E/É-SZ) (2T - ${}^2K^3$) 1B (${}^1J^3$ - 1R -r) (r-O/U-N)
 1 2 3 4 5 6 7

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

Le/SZ Ur oJ/aN E/SZö iT Ki Bo/R/Já/ér ir/U/Na

Mai nyelvünk szerint:

Lesz úr olyan evő itt, ki borjáért irulna!

Vagyis lesz itt olyan evő aki más befogott (lopott iramszarvas) borja miatt irulna.

A Cz – F-ből: Ě (2) az e-sz-ik igének több idő módjában v képző járul: eszö ~ evő.

Szépen vissza is igazolódott, hogy a tál **1** felirata az ivással, étkezéssel kapcsolatos, míg a **2** már „írott szóval” is igazolja a képi jelenet mondanivalóját.

*

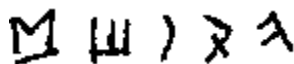
DK 2. Afanaszjevoi felirat

Ezt a feliratot is a **K 11.**-hez hasonlóan alakítom át.

»Az öt jelből álló felirat egy ezüst pohár alján látható, melyet 1932-ben találtak az Afanasz folyó (ma Vjatka) menti szántóföldön. A felirat méreteit nem közölték. Legkorábbi korát a 8. század második felétől számítják.

A Nyizsnyij Novgorodi Történeti-Archeológiai Múzeumban található. A feliratot V. P. Darkevics és V. P. Csernyikov 1971-ben publikálta, majd 1990 egy újra kiadott vázlat ismerteti. Nem egyértelmű, hogy publikált fényképeken karcolatok láthatók a csésze fogantyúján, és testén is. A Szerző megjegyzése: Darkevics hajlamos mindent rovásírásnak tekinteni. Közlemények megadva. Olvasási kísérlet nincs közzétéve.«

Darkevics és Csernyikov vázlata:

Az előző olvasatom

„[két változata:

SZ-²J-¹B D-¹R-²J N P ¹V ¹R

1 2 3 4 5-6

SZÁJé-BoR-iD-Jo NaP VÁR vagy iSZÁJ BuRa-üDüJ üNeP VÁR

Szájé bor idd, jó nap vár! vagy Iszáj(igyál) búra, üdülj ünnep vár!

Az „iszjá, iszáj” **igyá, igyál** szóval már találkoztunk, az „üdüj” nem más, mint az üdülni... testi vagy lelki erőben megújulni, felfrissülni ige régies felszólító módja. ¹”

**

A felirat 4. rovásjele egy \exists vagy E alakra vezethető vissza, eddig a kelet-európai feliratokon nem fordult elő, de ismert a Telegdi (1598), a Kájoni (1628) és az Udvarhelyi (1628, de előzménye korábbi) ábécékből,¹⁹ ahol ez a \exists (p) jele, uo. a \aleph (z) az *ómagyar* (óm.) (z^3) alakját vette át, mint ahogy a Nikosburg-i *ak*-jel is az *óm.* \uparrow (k^3)-t. Ezek analógiájára feltételezem, hogy az \exists (p) jelre is, az *óm.* \exists (p^3) alakját rögzítették az átírók! Felmerülhet, hogy az E és \exists karakterek valójában a z-jelek összevonásai, mint az $E = \aleph + \Gamma$ (z^3-z) vagy $L + \aleph z^{-1}(j/l)^3$, illetve az $\exists = \aleph + \uparrow$ (z^3-z^3) vagy az $\downarrow + \aleph$ (z^3-j/l), a -z- mellékjele a társához igazodik. Ez esetben viszont a félreértések elkerülésére, az *óm.* \exists -karakter párja csak az E (p^3), az E-karakteré csak a \exists (p) lehetne.

A felirat javított és módosított rovásjelei:

- Az első \uparrow alakú jel a **K 1.** feliraton a ($z^3-j^{-1}b$) összevonása volt, most balra döntött és alsó mellékjele hosszabb is, rá az *sz/z²j⁻¹b⁻¹r/*, azaz (**sz-²j⁻¹b⁻¹r**) betűsor állítható fel.
- A 2. [d^3-r-2j] nem helytálló, felül a döntött (z^2j) áll előrébb: $r^2j^{-2}d^3 > (r^{-2}j^{-2}d^3)$ ligatúra lesz.
- A 3. jelre megfelel az (N) betű, de alakja értelmezhető r^2j , azaz (r-i) kapcsolatként is.
- A 4. jelre több lehetőség is előállhat. Ha valós az *ómagyar* szülő E (p) rovásjel, akkor az előre döntve és sz-el kiegészítve az *sz/p/-sz > (sz-p-sz)*; az \exists (p^3) jel hátra döntve és kiegészítve a $\uparrow r^{-3}r^{-sz} > (p^3-r-sz)$ összevonását jelenti. Amennyiben az E egy előre döntött, kiegészített, (z)-karakter, akkor jelentése: $r^2j^{-3}z/sz-sz$ vagy $sz/z^{-1}(j/l)^3/-sz$; az \exists hátra döntve, kiegészítve az $r^2j^{-3}z^{-3}r^{-sz}$ vagy $\uparrow z^3-j^1/l^1r^{-sz} > (z^3-j^1/l^1r-sz)$ összevonás. Választhatunk.
- Az 5–6. jel együtt az 5. karakterként a $\uparrow + M + \uparrow$ ($j^{-1}v^{-1}r$) ligatúra, az -r- alul.

A módosított betűsor:

(sz-²J-¹B-¹R) (r-¹J-²D³) N (SZ-P-SZ) (¹J-¹V-¹R)

1 2 3 (P³-r-SZ) 5

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

űsz eJ Bu/Ra ri/J De Ne oSZ Po/SZa Ja/Vá/Ra
szo Jö Bo/Ra ér/J De Ne oSZ rá Po/J/Vá/Ra

Mai nyelvünk szerint:

**Ülsz ej búra ríj, de ne ossz posza javára!
Szó jön borra érj, de ne ossz rá pelyvára!**

A Cz – F-ből: POSZA (posz-a) mn. A maga nemében hitvány, satnya. A mai nyelvünkben nem használatos. POLYVA fn. Tájdivatosan **pelyva** is hasonlóan „hitvány, satnya” értelemmel. **A szó jön** a m. szólnak.

Megpróbálom a 3. (r-I) és a 4. (z^3-j^1/l^1r-sz) karakterrel is olvasni:

(sz-²J-¹B-¹R) (r-²J-²D³) (r-I) (Z³-¹J/¹L-r-SZ) (¹J-¹V-¹R)

szo Jö BoRa ér/J Dö/re I/Ja aZ/ra oSZ Jo Vá/R

Szó jön borra érj, dóre igya arra ossz, jó vár!

A Cz – F-ből: DÖRE mn. Esztelen, bolond. ISZIK (i-sz-ik) Az (i-ja) helyett **igya**. AZ-ra **arra**.

Úgy gondolom a feliratok a pohár alján titkos utasításként vannak felróva, a hitvány, pelyvás embernek ne ossz poharat, a bolond meg hadd igya!

Láthatóan, ugyan csak egy a példa rá, a szögletes **p** jelnek is lehet helye az *ómagyar* jelek között!

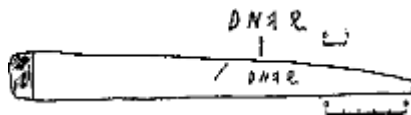
19. Fischer Károly Antal: *A hun-magyar írás*. Megújított kiadás. 2005, Budapest, 64.

DK 3. Kirov felirat

»A rövid felirat egy íj szarvdarabján látható, melyet 1981-ben L. S. Ilikov a Manics folyó medencéjében a Kirov 4. számú sír feltárásakor talált. (2 kurgánban 13. sír). A felirat hossza: 3,2 cm, a betűk magassága. 0,8 cm, megjegyezve, hogy a 4. betű alakja homályos. Korát a 8. század végétől datálják, a Rosztovi Állami Egyetemen található.

Kizlaszov az alábbi kiegészítést fűzi hozzá: a sírban találtak még a novocserkaszkhoz hasonló, mintás, égetett agyag kulacsot is. Ez, és a fegyver alapján a sírt a Szaltovo-Majak kultúrába tartozónak határozták, az előkerült dirchemmel (777–779) a temetkezést bolgár rítusúnak vélték.«¹⁷

Ilikov vázlata:

Korábbi írásom¹ [betűsorának olvasatát

¹J-L³-(NY)-SZ-¹R ¹B ¹R-¹K ¹S hangzósítva: áSZ-(NY)-iL-uRBa KáRoS, vagyis

Állsz nyíl úrba, káros!

átnézve] úgy látom, hogy a 2. (¹b), a 3. (¹r³-¹k³) és az utolsó (¹s) jegyek most is helytállóak, viszont az első karaktert át kell értékelni nagyítottan.

A felső karakterhez hasonló alak látható a **D 8.** felirat 16. 𐌺 (²m-sz-n³-²v-²d) összevonásaként, de az itteni (²m) összenyomottabb és (sz) jel nélküli, s talán a jobboldali íve meg is törik valamelyest 𐌺 (n-¹j) alakúra.

Ligatúra kezdőként az előrébb álló alsó rész ' 𐌶 ' alakját kell feloldani, ami lehet ²s-²v-sz vagy a szövegértő ^ + v + \ (sz-¹(j/l)³-¹j) azzal a megjegyzéssel, hogy az utolsó két karakter ugyan dőlnek látszik, de valójában a ferdén álló (sz) jelhez vannak igazítva!

Erre kell ráülni (illeszteni) a felső rész valamelyik < + > (n-n³) vagy (n-¹j-n³) változatát. A két egymás alatti (sz-¹(j/l)³-¹j-n-¹j-n³) ligatúra szövegértő.

Az új betűsor:

(SZ-¹(J/L)³-¹J-N-¹J-N³) ¹B (¹R³-¹K³) ¹S

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

SZá/L iJ iN/aJ iN/Ba Ká/Ro/S

Mai nyelvünk szerint:

Száll íj inalj, ínba káros!

Szálló íj elől fuss, mert káros!

Rövidebb lesz az olvasat az (n-n³) karakterrel:

Szó áll íjon, ínba káros!

Eszerint az íj szarvtestére valóban az van rávésve, hogy ínba káros! Én ezt választom.

Kizlaszov a Kubán írások fejezete végén meg is jegyzi: „a leírtak jól illusztrálják a tudományos kutatás körkörös logikáját, hogy a tényleges elemzés helyett dogmával helyettesítenek kutatást”, *de ismerős!*

Zárásként szólni kell az alábbiakról:

A K 1., K 2., K 11., DK 1. és DK 2. jelű feliratok nem ásatás, feltárás során kerültek elő, hanem felszíni vagy felszín közeli leletek voltak. Jellemző rájuk, hogy nem állapítható meg (csak feltételezhető) tér- és időbeli készítésük, az utólagos feliratozás helye és ideje. Kizlaszov és kortársai sem nagyon keresték az összefüggéseket (nem véletlenül), inkább átléptek rajta.

Így aztán akik az ótörök-, jenyiszeji-, türk feliratból indultak ki (ezek már többé-kevésbé ismert volt) azoknál egyértelmű lett, hogy „Közép-Ázsia keleti részén készült”, igazodva az írás elterjedési területéhez. Akik viszont felismerték az iráni, (szaszanida) fém- és díszítő művesség termékét, azoknál a készítés ideje és helye behatárolható lett, de nem rendelkezvén az írásra vonatkozó (paleográfiai) ismeretekkel, azt vagy nem vették figyelembe, vagy koruk ismert (éppen aktuális) dunai-, volgai bolgár, rúna írásába sorolták.

Magyarázat kellene arra is, hogyan kerültek magyar rovásfeliratok az iráni termékre, s az hogyan juthatott el az erdőövi finnugor tájakra?

Erre magyarázat az, hogy hasonlóan a kelet-nyugati „Selyemút”-hoz, évszázadokon keresztül létezett és működött az észak-déli „Prémút” is, melyen a jó minőségű erdőövi prémárut a magyarok szállították a Fekete-tenger menti városokba. Ennek során (egyéb más termékkel együtt) jutottak hozzá ők is szükségletük import,- és a cserék visz árújához.

A pompakedvelő magyar viszont a míves perzsa árút (feltehetően) egy ideig meg is tartotta, és arra nem a nevét, hanem az ízlése szerint használatára vonatkozó közléseit – „ne ossz rosszra”, „szid síró”, „java jut”, „szót old”, „idd nénje”, „állj szót”, „döre igya” – vésette rá, majd megunva továbbadta az északnak prémért. Ezt alátámasztja az is, hogy a díszített, de írás nélküli import termékre, az utólagos *ómagyar* rovásfelirat bevésését (gravírozását) a mester kisebb karakterek beszorításával azt a fülrészre, vagy az aljára tudta csak elhelyezni.

Külön kell szólni az „ugor-rajzos” Szoltnyikov tál kettősségéről. Feltételezésem szerint, az eredetileg dísztelen (mintára nincs utalás) tálat, és rá az 1-s feliratot magyar ötvös készíthette, mely egy ideig a megrendelő készletébe tartozhatott. Később került északra, a rénszarvas tenyésztőkkel is kapcsolatot tartó kereskedelmi telep vagy az ottani nép vezetőjéhez, aki talán identitástudata és helyi politikai hatalma birtokában, vésette a rajzot és a 2-es feliratot a tál aljára, mert érthette megbízói nyelvét, vagy maga is magyar volt.

Azt, hogy a rávésések kubáni-, doni- vagy Baskír magyar területen történtek-e, és az melyik néprészünkhöz köthető (Scserbak, Z Tóth Csaba, Czakó Gábor és mások szerint a szabírokhoz) csak találgatni lehetne, mert szinte nincs is különbség a három nagy területi régió eddig megismert *ómagyar* rovásjelei között! A fenti Kubán és Don–Kubán leletfeliratok kivétel nélkül a Don-*ómagyar* rovásjelekkel olvashatók voltak!

Ezért Kiszlaszov területi felosztását az *ómagyar* rovásokra nem is tartom elfogadhatónak, csak egyedülálló úttörő munkáját tisztelve maradtam meg felosztásánál.

Új „Kubán rovásjelként” csak a P betű/jel említhető meg, meg az a két helyen újként előforduló „io” és „ou” kettőshangzó (diftongus), melyek mai nyelvünkben már egytagú io = í, ou = ó hosszú magánhangzóvá váltak. Megjegyzem a mostanin kívül a P előfordulására csak a margitszigeti kőfeliratot, és I. István királyunk dénárjának latin betűbe bujtatott hátlapi *ómagyar* feliratát ismerem (lásd írásaimban), ahol e szögletes E ~ ∃ (p) jel valamelyike kiolvasható. A későbbi, 15. század utáni (megújított?) székely ábécékben már ez a Ȧ P betű maradandó rovásjele.

Delibeli József
okl. építőmérnök